

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** Ідентифіковано критерії ефективності конкурентної політики в умовах глобалізації. Визначено позиціонування країн за рівнем розвитку ринку, інституційної складової, ступеня залученості до міжнародної торгівлі, обсягом валового національного доходу на душу населення та створенням умов для ведення бізнесу.*

Ключові слова: конкурентна політика, державне регулювання, ринкові інститути, міжнародна торгівля, валовий національний дохід, умови для ведення бізнесу.

***Аннотация.** Идентифицированы критерии эффективности конкурентной политики в условиях глобализации. Определено позиционирование стран по уровню развития рынка, институциональной составляющей, степени вовлеченности в международную торговлю, объему валового национального дохода на душу населения и созданием условий для ведения бизнеса.*

Ключевые слова: конкурентная политика, государственное регулирование, рыночные институты, международная торговля, валовый национальный доход, условия для ведения бизнеса.

***Annotation.** Performance criteria of competition policy are identified in conditions of globalization. Defined positioning of countries by the level of market development, the institutional component, by degree of involvement in international trade, by the gross national income per capita and the creation of conditions for doing business.*

Keywords: competition policy, government regulation, market institutions, international trade, the gross national income, the conditions for doing business.

Постановка проблеми. Вплив глобалізаційних процесів на формування та реалізацію конкурентної політики країн на сучасному етапі розвитку економіки проявляється в наступному: органи влади стають об'єктами впливу з боку міжнародних структур (ООН, Рада Європи, структури ЄС, ВТО, МВФ, Світовий банк, транснаціональні компанії тощо); створюються нові зони впливу та співвідношення можливостей соціальних учасників у сферах, які раніше знаходились під інклюзивним контролем держави, знижується роль адміністративного ресурсу в регулюванні економічних, політичних та інших процесів; виникає феномен сітьової (горизонтальної) взаємодії на недержавному рівні, на цій основі формується нова коаліційність політичних, економічних, громадських учасників, нові інформаційні зв'язки (інформаційні вузли), через які вони включаються в глобальні структури та процеси; виникає імператив міжрегіональної взаємодії (як всередині держави так і поза її межами), яка визначається не адміністративним та матеріальними ресурсами, а економічною доцільністю, рівнем культури здійснення економічної, політичної та інших видів діяльності; створюється інтернаціональне комунікаційне середовище, в якому розповсюджуються певні цінності, певні оціночні стандарти та соціально-психологічні установки [1, 2, 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування конкурентної політики в умовах глобалізації системно досліджується в наукових працях Л. Антонюк, О. Білоруса, А. Гальчинського, Д. Лук'яненко, А. Поручника, Ю. Пахомова, А. Філіпенко, В. Шевчук.

Формулювання цілей статті. Глобалізація перетворює країни на повноправних учасників міжнародних конкурентних відносин, але разом з тим актуалізує для них необхідність ідентифікації та захисту унікальних локальних конкурентних переваг як імперативів підвищення міжнародної конкурентоспроможності в умовах глобальної конкуренції. У сучасних умовах глобалізація як економічне явище стала тією впливовою силою, що визначає подальший розвиток суб'єктів господарювання та впливає на формування конкурентних середовищ країн. З огляду на це важливого прикладного значення набуває інтерпретація впливу глобалізації на конкурентну політику країн та ідентифікація критеріїв її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Важливим індикатором ефективності конкурентної політики країн є рівень розвитку ринкових інститутів, аналітичне оцінювання якого проводилося на підставі відповідного субіндексу Глобального індексу конкурентоспроможності. Результати групування країн за цим показником представлені на рис. 1.

Причина вищезазначеного розподілу криється, на наш погляд, у тому, що в постсоціалістичних країнах, зокрема й в Україні, система інститутів конкуренції була скопійована з більш вдалих західних економік. Через це західні формальні зразки не приживаються на перехідному ґрунті, вступаючи у конфлікт з правилами, що залишилися від попереднього господарського режиму. Недосконалість інституціонального середовища призводить до різного роду диспропорцій у конкурентному середовищі, створює нерівні правила гри для різних суб'єктів господарювання, викликає зростання трансакційних витрат [4, 5, 6].

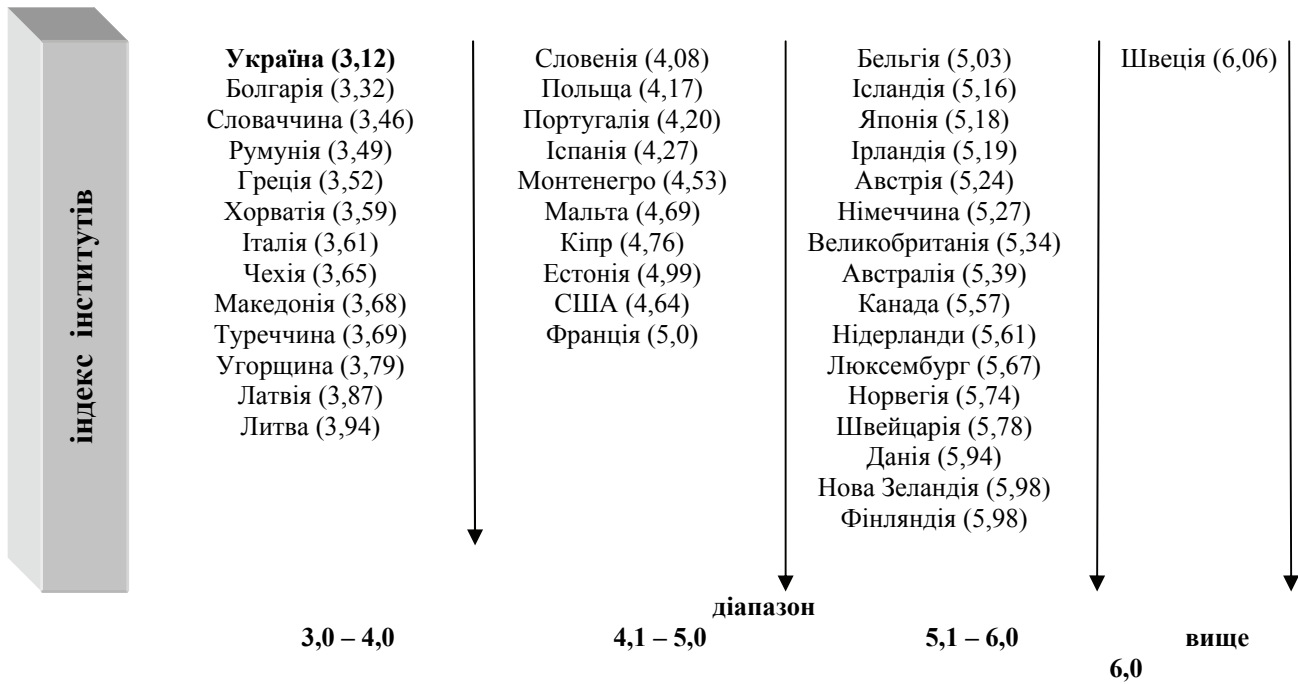

Рис. 1. Групування країн світу за рівнем розвитку ринкових інститутів у 2011 році

Для аналізу ефективності конкурентної політики держав були використані результати глобального дослідження та складеного на їх підставі рейтингу країн світу за показниками створення йми умов для ведення бізнесу, проведеного Всесвітнім банком (*World Bank*) у рамках проекту «Введення бізнесу» (*Doing Business*). Варто відзначити, що за 2011 рік експерти зафіксували прийняття у 108 державах більше ніж 200 нормативно-правових актів у сфері регулювання підприємницької діяльності, спрямованих на покращення умов введення бізнесу, підвищення прозорості конкурентних відносин, закріплення права власності, підвищення ефективності процедур регулювання комерційних спорів. На частку країн Східної Європи припадає найбільша кількість нормативно-правових актів (близько 88%). У цілому за останні десять років 180 держав здійснили більше ніж 2000 реформ у галузі регулювання конкурентних відносин і створили найбільш досконале підґрунтя для ведення бізнесу.

За результатами дослідження відзначено, що перше місце сьомий рік поспіль займає Сінгапур, який послідовно проводить реформи по вдосконаленню умов ведення бізнесу. Перша п'ятірка лідерів за останні роки не змінюється: за Сінгапуром слідує Гонконг (Китай), Нова Зеландія, США та Данія. Грузія стала новачком у першій десятці. Список країн, що продемонстрували підвищення ефективності конкурентної політики за період 2010-2011 рр. очолили Польща, Шрі-Ланка, Україна, Узбекистан, Бурунді, Коста-Ріка, Монголія, Греція, Сербія і Казахстан. У цілому, найбільш ефективні умови для ведення бізнесу створені традиційно у країнах з високим рівнем доходу, які є членами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а найменш сприятливі – у країнах Африки к півдню від Сахари до Південної Азії. Російська Федерація за 2011 рік зміцнила свої позиції перемістившись з 120 до 112 місця у рейтингу. Серед пострадянських країн найкращі позиції продемонстрували Грузія - 9 місце, Естонія – 21 місце, Латвія – 25 місце, Литва – 27 місце, Вірменія – 32 місце, Казахстан – 49 місце, Білорусія – 58 місце, Азербайджан – 67 місце, Киргизстан – 70 місце, Молдова – 83 місце. Україна у рейтингу розташовується нижче Росії і займає 137 місце.

Важливим індикатором ефективності державної політики є обсяг валового національного доходу, що припадає на душу населення. За методологією Всесвітнього банку за цим показником всі країни поділяються на три групи: країни з високим рівнем на душу населення; країни із середнім рівнем доходу на душу населення; країни з низьким рівнем доходу на душу населення (рис. 2). Найвищий ВНД на душу населення у Монако та Ліхтенштейні. Україна за цим показником посідає лише 122-ге місце. ВНД на душу населення у нашій країні на 39% нижче середньосвітового. Навіть через двадцять років після здобуття Україною державної незалежності її ВНД становить лише 68% від рівня 1990 року [7, 8].

За підсумками 2011 року загальносвітовий показник ВВП (за паритетом купівельної спроможності) складає більш, ніж 80 триліонів доларів, що майже у два рази вище показника, досягнутого двадцять років тому (у реальному вираженні з поправкою на рівень інфляції). У період проведення першої конференції «Ріо» на частку найбільш розвинених країн припадало 64% світового ВВП, а відтак, цілком закономірно, що саме цим країнам належала ініціатива у вирішенні питань світового розвитку. На сьогодні найрозвиненіші країни забезпечують лише близького половини світового обсягу ВВП, до тогож за прогностичними оцінками спеціалістів, ця частка буде зменшуватися, незважаючи на це ці країни у найближчій перспективі залишаться лідерами з вирішення екологічних проблем, створення фінансової та технічної підтримки глобальним ініціативам стійкого розвитку.

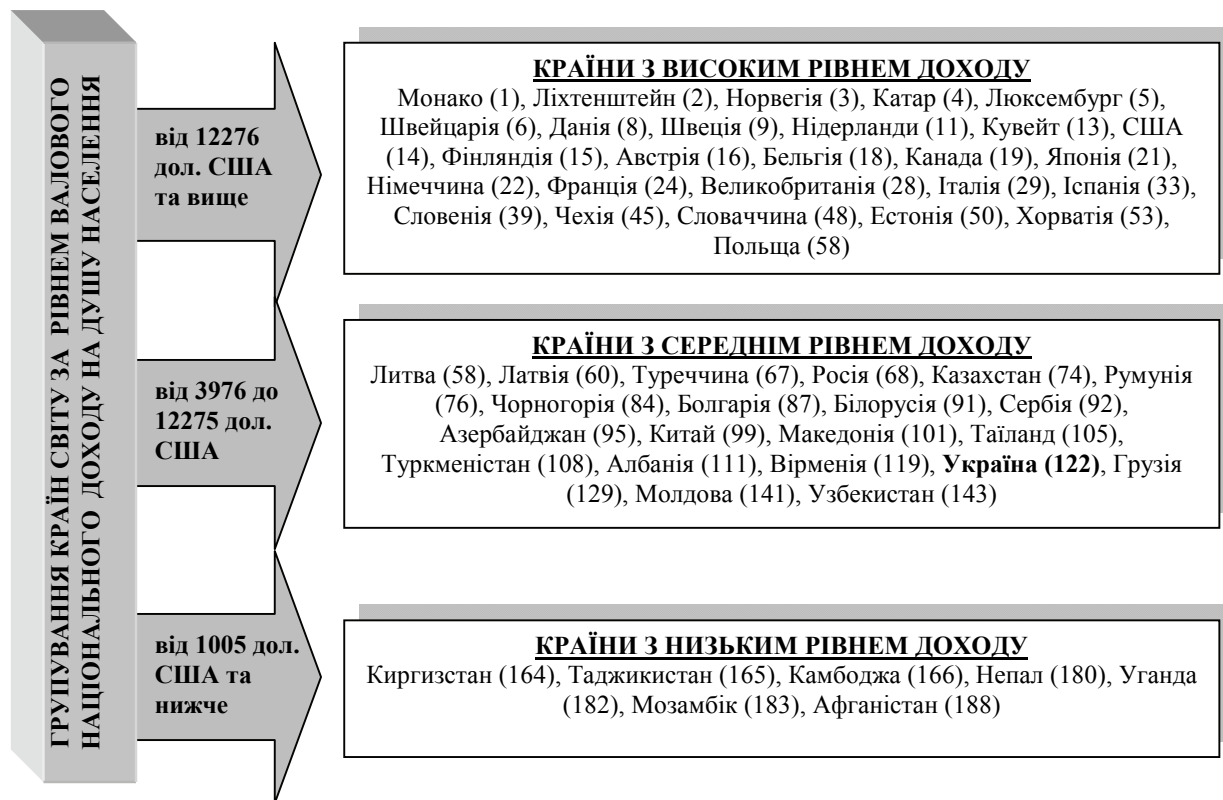

Рис. 2. Групування країн за рівнем валового національного доходу на душу населення у 2011 році

* номер у дужках відповідає порядку номеру за рейтингом

Темпи зростання ВВП Китаю, Індії, Бразилії, Росії та інших країн в останній час уповільнилися, однак це тимчасове явище у рамках циклічного розвитку економіки. На думку Джона Хоксворта, головного економіста PwC (транснаціональна аудиторська компанія *PricewaterhouseCoopers*) у Великобританії, цим країнам у найближчі два десятиріччя належатиме провідна роль у зростанні світової економіки.

Для оцінювання конкурентної політики країн у глобальному середовищі важливого прикладного значення набуває дослідження тенденцій розвитку ринку. З цією метою був використаний Індекс ринків, що розвиваються, сформований Інститутом досліджень розвиваючихся ринків (*Institute for Emerging Market Studies*). Отримане значення індексу дозволяє ранжувати країни у рамках чотирьох етапів розвитку ринку у висхідному порядку: активний етап розвитку ринку – відповідає характерним ознакам економічно розвинених країн; проміжний етап розвитку ринку – має ознаки активного розвитку ринку, що характерно для країн з перехідною економікою; ранній етап розвитку ринку – має ознаки розвитку ринку, не зважаючи на збереження економічних, політичних та соціальних обмежень у цьому напрямку; неактивний етап розвитку ринку – не демонструє ніяких ознак розвитку та динамічності економіки. Результати ранжирування країн представлені на рис. 3.

Найбільш стрімкими темпами у 2010 році ринок розвивався у країнах Азії: кількість країн зі зростаючими ринками, що піднялися у рейтингу на 9 більше, ніж тих, що знизили свої позиції. За підсумками 2011 року найкращі темпи демонструють країни Латинської Америки: у 16 країн рейтинги підвищилися і лише у шести вони знизилися. Розрахункові темпи росту регіону за цей період в цілому склали 5,5%. За всіма основними категоріями ці країни отримали бали, що перевищують середні показники країн, ринки яких характеризуються стрімкими темпами розвитку. У 2010 році лідером у другій групі стала Польща, що випередила Естонію завдяки відносно кращим показникам розвитку її економіки в після кризовий період у порівнянні з іншими країнами Східної Європи. У 2011 році перше місце очолила Чилі завдяки потужним інститутам, зваженій податковій політиці та високим рівнем управління фондом національного добробуту.

У 2010-2011 рр. верхню позицію рейтингу у групі країн, що знаходяться на проміжному етапі розвитку ринку, займав Китай завдяки великій чисельності населення, рівня здоров'я та людського капіталу (у порівнянні зі стандартами країн зі швидкозростаючими ринками тривалість життя та рівень грамотності у країні достатньо високий), а також високими показниками економічного розвитку. Однак, не зважаючи на значний вплив Китаю на світову економіку, передостаннє місце за ступенем політичної свободи (у категорії країн з проміжним рівнем розвитку ринку) поки що не дозволяє отримати статус країни з активним типом розвитку ринку. За підсумками 2011 року з десяти країн з активним типом розвитку ринку шість розташовані у Східній Європі, а чотири – у Латинській Америці. Більша частина країн з ринками, що мають позитивні тенденції та знаходяться на проміжному та ранньому етапах розвитку ринку відноситься до Азії, Південної Америки та Африки.

Показники макроекономічних умов, а також розмір ринку Росії (що займав 14 місце у категорії проміжного розвитку ринку у 2010 році) близькі до показників країн з активним типом розвитку ринку, однак занадто низький інституційний рейтинг та невисокий рейтинг за станом здоров'я (26 місце з 33 країн) не дозволяють їй

перейти до іншої групи. За підсумками 2011 року (11 місце) Росія знаходиться приблизно посередині списку країн з проміжними етапом розвитку, поступаючи не лише таким країнам як Аргентина, Мексика, Бразилія, Китай, а й таким як Болгарія, Колумбія, Сербія.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ РИНКУ									
АКТИВНИЙ		ПРОМІЖНИЙ		РАННІЙ			НЕАКТИВНИЙ		
1▲	Чилі	1	Китай	1	Парагвай	25	Гана	1	Куба
2▼	Польща	2▲	Малайзія	2	Індія	26	Узбекистан	2	Сирія
3▼	Естонія	3	Болгарія	3	Албанія	27	Нова Гвінея	3	Туркменістан
4▼	Уругвай	4▼	Аргентина	4	Домінікана	28	Кенія	4	Венесуела
5▲	Литва	5▼	Бразилія	5	Лівія	29	Малаві	5	Непал
6	Угорщина	6▲	Мексика	6	Еквадор	30	Єгипет	6	Мадагаскар
7▼	Пуерто-Ріко	7▼	Сербія	7	Болівія	31	Танзанія	7	М'янма
8	Панама	8▲	Колумбія	8	Білорусь	32	Конго	8	Камерун
9▼	Хорватія	9▲	Туреччина	9	Молдова	33	Бенін	9	Кот-д'Івуар
10	Латвія	10▼	Румунія	10	Йорданія	34	Бангладеш	10	Гаїті
		11▲	Росія	11	Намібія	35	Ліберія	11	Йемен
		12▲	Півд.Африка	12	Габон	36	Уганда	12	Малі
		13▲	Індонезія	13	Іран	37	Ірак	13	Буркіна Фасо
		14▲	Таїланд	14	Шрі-Ланка	38	Лаос	14	Зімбабве
		15▲	Ліван	15	Нікарагуа	39	Камбоджа	15	Мавританія
		16▲	Боснія	16	Гватемала	40	Сенегал	16	Нігер
		17▲	Філіппіни	17	В'єтнам	41	Того	17	Бурунді
		18▼	Ямайка	18	Туніс	42	Замбія	18	ЦАР
		19▲	Сальвадор	19	Гондурас	43	Пакистан	19	Півн. Корея
		20▲	Монголія	20	Вірменія	44	Нігерія	20	Ефіопія
		21▲	Казахстан	21	Киргизстан	45	Руанда	21	С'єра Ліоне
		22▲	Грузія	22	Таджикистан	46	Мозамбік	22	Конго Чад
		23▲	Україна	23	Алжир	47	Гвінея	23	Еритрея
		24▲	Азербайджан	24	Марокко	48	Ангола	24	Афганістан
		25▲	Ботсвана					25	Сомалі

Рис. 3. Ранжування країн за етапами розвитку ринку у 2011 році

* Умовні позначення: ▼ - зниження позиції країни у порівнянні з 2010 роком;
▲ - підвищення позиції країни у порівнянні з 2010 роком.

Україна займає передостанні позиції у групі країн з проміжним рівнем розвитку ринку (23 місце у 2011 році), але має позитивну траєкторію (25 місце у 2010 році). Варто відзначити, що Україна має середній рівень національного доходу на душу населення (3120 дол. США у 2011 році), почала зростати тривалість життя населення, розвиваються фінансові ринки, збільшується використання інформаційно-комунікаційних технологій. Однак, ці тенденції нівелюються нерозвиненими інститутами та значним дефіцитом бюджету.

Для країн з неактивним етапом розвитку ринку характерним є наявність громадянських війн та етнічних конфліктів. Серед країн Африки найбільш стрімкі темпи розвитку ринку демонструють Південна Африка, Єгипет, Алжир, Ботсвана, Лівія, Туніс, Габон (лише ці країни увійшли до категорії країн з проміжним етапом розвитку ринку). У 2011 році країни Близького Сходу та Північної Африки погіршили свої позиції: дев'ять країн регіону опустилися вниз і лише дві країни піднялися вгору. Головними факторами, що визначають перспективи розвитку Близького Сходу та Північної Африки залишаються динаміка цін на сировинні товари та соціальні хвилювання. Таким чином, проведені дослідження свідчать про високий ступінь залежності розвитку ринку від політичних та інституційних факторів.

Основними показниками розвитку глобального ринку є збільшення обсягів міжнародної торгівлі. Якісне зростання та унікальна за своїми масштабами і впливом на економіку «революція» міжнародної торгівлі відбулася саме у ХХ ст. Залучення країн до міжнародної торгівлі вимірюється відповідним індексом (*The Global Enabling Trade Index*) за версією Всесвітнього економічного форуму. Дослідження залучення країн до міжнародної торгівлі відображає ефективність роботи відповідних інституцій та політику держав у цій сфері. Аналітичною групою ВЕФ щорічно складається рейтинг 121 країни світу на основі аналізу чотирьох основних показників відкритості економік для міжнародної торгівлі: 1) доступ до внутрішнього ринку; 2) адміністративне управління; 3) діловий клімат; 4) транспортна та комунікаційна інфраструктура.

За підсумками 2009-2011 рр. рейтинг країн за рівнем залученості до міжнародної торгівлі очолюють Сінгапур (1 місце) та Гонконг – адміністративний район Китаю (2 місце), що зумовлено відкритістю економік цих азіатських країн до міжнародної торгівлі та інвестицій. У 2009 році за цими країнами слідували: Швейцарія (3 місце), Данія (4 місце), Швеція (5 місце), Канада (6 місце), Норвегія (7 місце), Фінляндія (8 місце), Австрія (9 місце) та Нідерланди (10 місце). США зайняли 16 місце, випередивши на одну позицію Францію та відстаючи від на чотири позиції від Німеччини (12 місце). Однак, у 2011 році США втратили свої позиції у переліку країн-лідерів, що зумовлене високим рівнем злочинності та міжнародного тероризму при сприятливому бізнес-кліматі та високому рівні розвиненості інфраструктури.

Обмеженість доступу до ринків призвела до того, що потужний учасник міжнародної торгівлі – Китай – зайняв лише 49 позицію у 2009 році при високому рівні транспортного сполучення та оптимізованих експортно-імпорتنних процедурах. У 2011 році найбільші успіхи у розвитку міжнародної торгівлі досягли країни Південно-Східної Азії, у той час як позиції Китаю знизилися (56 місце). Потужні європейські економіки зберігають традиційно високі показники, але з певною перестановкою рейтингових місць. Так, Фінляндія та Великобританія перемістилися на шість позицій угору, зайнявши 6 та 11 місця відповідно. Німеччина та Франція залишилися на колишніх позиціях – 13 та 20 місця.

За 2009-2011 рр. свої позиції у залученості до міжнародної торгівлі втратила Україна, що посунулася з 71 місця до 86. Порівняльний аналіз з країнами постсоціалістичного табору свідчить, що лідерами рейтингу стали Естонія (22 місце), Литва (40 місце) та Латвія (44 місце). Далі йдуть Молдова (52 місце), Вірменія (64 місце), Азербайджан (70 місце), Казахстан (93 місце), Киргизстан (101 місце). Для цих країн характерними є спільні з Україною проблеми, що полягають у замкненості внутрішнього ринку, низького рівня свободи пересування через кордони товарів та інвестицій. Труднощі виникають не лише у імпортуванні товарів, а й у їх експорті – відповідне оформлення потребує тривалого часу та виплати високого мита. У той же час, регулюючі заходи та митне адміністрування характеризуються низькою ефективністю. Цими факторами багато у чому визначається непропорційно високий рівень сировинної складової українського експорту, що знаходиться під патронажем держави. Також варто відмітити високий рівень бюрократичного навантаження на бізнес та замкненість ділового середовища, що не спрямоване на міжнародне співробітництво [9, 10].

Аутсайдером вибірки серед постсоціалістичних країн є Росія, що зайняла лише 109 місце у 2009 році та 112 у 2011 році. Це свідчить про неспроможність здолати бар'єри, які перешкоджають участі у світовій торгівлі. І хоча Росія займає 8 місце за обсягами економіки у світі, вона є найменш привабливою як для імпорту, так і для експорту. Однією з головних проблем є торгові тарифні обмеження (113 місце за цим критерієм). Негативні тенденції характерні для прозорості митних процедур та структури тарифів. При цьому важливими перевагами країни є транспортна інфраструктура та рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки. Динамічний розвиток світової економіки в умовах глобалізації посилює міжнародну конкуренцію і змінює пріоритети конкурентної політики країн, яка розширює функціональність та орієнтованість на національну конкурентоспроможність. Зростання впливу наднаціональної системи регулювання конкурентних відносин на формування конкурентної політики країн вимагає її координації та взаємопогодженості; що визначається глобальним характером конкурентної взаємодії і локальними підходами до формування регуляторних механізмів. Оцінювання ефективності конкурентних політик за показниками створення умов для ведення бізнесу, залученості країн до міжнародної торгівлі, функціонування ринкових інститутів та групування країн за рівнем валового національного доходу на душу населення свідчить, що найбільш вираженою є конкурентна політика держав, спрямована на гармонізацію впливу чинників мега-, макро- та мікросередовища.

Список використаних джерел

1. Заярна Н.М. Конкурентна політика держави як інструмент регулювання розвитку торгівлі в Україні // Н.М. Заярна, Х.Т. Цюпка / Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.4. С. 201-205.
2. Михальчишин Н.Л. Конкурентна політика в Україні: проблеми реалізації та напрями їх вирішення // Н. Л. Михальчишин / Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України, 2008, Вип. 6(74). – С. 121-129.
3. Станько Н. Л. Категоріальний апарат конкурентної політики / Н. Л. Станько, Ж. В. Поплавська // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – К. : Вид-во ПП «Екмо», 2004. – № 1. – С. 291-296.
4. Дідківська Л. Теоретико-методологічні засади вдосконалення з. конкурентної політики держави / Л. Дідківська // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – №2. – 2007. – С. 22-27.
5. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні./ Ю. Кіндзерський // Економіка України. - 2006. - №8. - С. 19-29.
6. Зелінська О.М. Державне регулювання розвитку конкурентного середовища на основі вивчення зарубіжного досвіду // О.М. Зелінська / Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць ЛНТУ – Випуск 8 (32). – Луцьк. - 2011.
7. Брикова І.В. Репозиціонування національних регіонів в системі глобальних конкурентних відносин / І.В.Брикова [Електронний ресурс].– Режим доступу – http://www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/124/nac_regioni.doc
8. Україна: конкурування в світовій економіці. [Електронний ресурс].– Режим доступу – [http://www.bizpro.com.ua/clients/bizpro/webua.nsf/0/f0c5570551b97e21c2256f9e0049ca7c/\\$FILE/MAIN%202005-03-03%20UKRfinal.pdf](http://www.bizpro.com.ua/clients/bizpro/webua.nsf/0/f0c5570551b97e21c2256f9e0049ca7c/$FILE/MAIN%202005-03-03%20UKRfinal.pdf)
9. Розробка рекомендацій стосовно визначення та аналізу критеріїв відчутності впливу на умови конкуренції на ринку: Звіт про науково-дослідну роботу / АМК України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики, НАН України, Інститут Економічного Прогнозування. – УДК 338; № ДР 0104U006647; Інв. № 02-02. – К., 2004. – 149 с.
10. Дармограй В.І. Теоретичні основи впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток країни / В.І. Дармограй, О.А. Кучеренко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. - 2009. № 22 (2). – С. 143-146.